Kavya Setu
A Multidisciplinary Open Access, Peer-Reviewed Refereed Journal
Impact Factor: 6.4 ISSN No: 3049-4176

माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांचा सहसंबंधात्मक अभ्यास

ज्योती पांडुरंग इंगळे

संशोधक विद्यार्थी, शासकीय अध्यापक महाविद्यालय, (IASE) छ. संभाजीनगर

प्रा. डॉ. बी. पी. सुभेदार

संशोधन मार्गदर्शक, शासकीय अध्यापक महाविद्यालय (IASE) छ. संभाजीनगर

गोषवारा

प्रस्तुत संशोधनाचा मुख्य उद्देश छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यातील सहसंबंधाचा अभ्यास करणे हा आहे. कुमारवय हा विद्यार्थ्यांच्या भावनिक, मानसिक, सामाजिक आणि शैक्षणिक विकासाचा अत्यंत संवेदनशील टप्पा मानला जातो. या वयात विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास त्यांच्या अध्ययनवृत्ती, वर्गातील सहभाग, निर्णयक्षमता, उद्दिष्टपूर्तीची तयारी आणि परीक्षेतील कामगिरी यावर प्रभाव टाकतो. प्रस्तुत संशोधनासाठी वर्णनात्मक सहसंबंधात्मक सर्वेक्षण पद्धतीचा अवलंब करण्यात आला. या अभ्यासासाठी छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील एका माध्यमिक शाळेतील 100 कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा नमुना निवडण्यात आला. माहिती संकलनासाठी स्वरचित आत्मविश्वास प्रश्नावली आणि विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गुणांच्या नोंदी वापरण्यात आल्या. माहितीचे विश्लेषण माध्य, प्रमाणित विचलन, टक्केवारी आणि सहसंबंध गुणांक यांच्या साहाय्याने करण्यात आले. निष्कर्षांनुसार विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात सकारात्मक सहसंबंध आढळून आला. यावरून विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी शैक्षणिक, कौटुंबिक आणि समुपदेशनात्मक उपाययोजना आवश्यक असल्याचे स्पष्ट झाले.

मुख्य संबोध: आत्मविश्वास, शैक्षणिक संपादणूक, कुमारवयीन विद्यार्थी, माध्यमिक स्तर, सहसंबंधात्मक अभ्यास, सर्वेक्षण पद्धती, शैक्षणिक प्रगती

1. प्रस्तावना

माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीत मानसिक आणि भावनिक घटकांचे महत्त्व विशेष आहे. त्यापैकी आत्मविश्वास हा एक अत्यंत प्रभावी मानसशास्त्रीय घटक मानला जातो. आत्मविश्वास असलेला विद्यार्थी वर्गात सक्रिय सहभाग घेतो, प्रश्न विचारण्यास घाबरत नाही, परीक्षेचा ताण तुलनेने चांगल्या प्रकारे हाताळतो आणि स्वतःच्या क्षमतेवर विश्वास ठेवून शैक्षणिक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी प्रयत्नशील राहतो. दुसरीकडे, आत्मविश्वास कमी असलेल्या विद्यार्थ्यांमध्ये संकोच, भीती, असुरक्षितता, अपयशाची भावना आणि अध्ययनातील अनियमितता दिसून येते. कुमारवय हा शारीरिक, मानसिक, सामाजिक आणि बौद्धिक बदलांचा काळ असल्यामुळे या टप्प्यात विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वात अनेक बदल घडत असतात. या काळात शिक्षकांचे मार्गदर्शन, पालकांचे प्रोत्साहन, मित्रपरिवाराचा प्रभाव, शाळेतील वातावरण आणि स्वतःची शैक्षणिक कामगिरी हे सर्व घटक विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासावर परिणाम करतात. त्याच वेळी आत्मविश्वास हा विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीवर देखील थेट किंवा अप्रत्यक्ष प्रभाव टाकतो.

शिक्षणक्षेत्रात शैक्षणिक संपादणूक ही केवळ बुद्धिमत्ता किंवा अभ्यासाच्या वेळेवर अवलंबून नसून विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्व, प्रेरणा, आत्मविश्वास, भावनिक स्थैर्य आणि सामाजिक पाठबळावरही अवलंबून असते. म्हणूनच माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यातील संबंध समजून घेणे अत्यंत आवश्यक आहे. प्रस्तुत संशोधन या संदर्भात शास्त्रीय माहिती उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न करते.

2. संशोधनाची गरज व महत्त्व

विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक यशामागे केवळ बुद्धिमत्ता किंवा पाठांतर पुरेसे नसते. त्यांच्या मानसिक तयारी, स्वतःविषयीची धारणा, वर्गातील सहभाग, अपयश स्वीकारण्याची क्षमता आणि प्रयत्नशीलता यांनाही तेवढेच महत्त्व असते. या सर्व घटकांमध्ये आत्मविश्वास हा मध्यवर्ती घटक आहे. अनेक वेळा विद्यार्थी बुद्धिमान असूनही कमी आत्मविश्वासामुळे अपेक्षित शैक्षणिक यश मिळवू शकत नाहीत. त्याउलट सरासरी क्षमता असलेले विद्यार्थीही उच्च आत्मविश्वासामुळे चांगली प्रगती करतात.

या संशोधनाची गरज पुढील कारणांमुळे जाणवते:

1. माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांमध्ये आत्मविश्वासाची पातळी आणि शैक्षणिक प्रगती यांचा संबंध समजून घेण्यासाठी.
2. विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक अपयशामागील मानसशास्त्रीय कारणांचा शोध घेण्यासाठी.
3. शिक्षक आणि पालकांना विद्यार्थ्यांच्या भावनिक गरजांची जाणीव करून देण्यासाठी.
4. शाळांमध्ये समुपदेशन, प्रेरणादायी कार्यक्रम आणि आत्मविश्वास वृद्धी उपक्रमांची गरज अधोरेखित करण्यासाठी.
5. शैक्षणिक संपादणूक वाढविण्यासाठी मानसिक घटकांचे महत्त्व स्पष्ट करण्यासाठी.
6. हे संशोधन शिक्षक, पालक, समुपदेशक, शाळा व्यवस्थापन आणि शिक्षण संशोधकांसाठी उपयुक्त ठरेल.

3. संशोधनाची उद्दिष्टे

1. छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांचा सहसंबंधाचा शोध घेणे.
2. छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक वृद्धीसाठी उपाययोजना सुचविणे.

4. परिकल्पना

शून्य परिकल्पना

1. माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात कोणताही लक्षणीय सहसंबंध नाही.
2. माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास वृद्धीसाठी विशेष उपाययोजनांची गरज नाही.

पर्यायी परिकल्पना

1. माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात लक्षणीय सकारात्मक सहसंबंध आढळतो.
2. माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक वृद्धीसाठी उपाययोजना उपयुक्त ठरतात.

Kavya Setu
A Multidisciplinary Open Access, Peer-Reviewed Refereed Journal
Impact Factor: 6.4 ISSN No: 3049-4176

5. संशोधनाची व्याप्ती

1. प्रस्तुत संशोधन छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे.
2. या संशोधनात विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक या दोन चलांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.
3. संशोधनात शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नावली प्रतिसाद आणि शैक्षणिक गुणांच्या आधारे विश्लेषण करण्यात आले आहे.
4. संशोधनाचे निष्कर्ष माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांच्या मानसशास्त्रीय व शैक्षणिक अभ्यासासाठी उपयुक्त ठरू शकतात.

6. संशोधनाची मर्यादा

1. प्रस्तुत संशोधन फक्त एका माध्यमिक शाळेतील 100 विद्यार्थ्यांपुरते मर्यादित आहे.
2. विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास स्वरचित प्रश्नावलीच्या प्रतिसादांवर आधारित मोजण्यात आला आहे.
3. शैक्षणिक संपादणूक विद्यार्थ्यांच्या शालेय गुणांवर आधारित विचारात घेण्यात आली आहे.
4. या संशोधनात कुटुंब, बुद्धिमत्ता, व्यक्तिमत्त्व, आर्थिक स्तर, भावनिक अस्थिरता इत्यादी इतर घटकांचा स्वतंत्र सखोल अभ्यास करण्यात आलेला नाही.
5. निष्कर्षांचे सर्व विद्यार्थ्यांवर सर्वसाधारणपणे तंतोतंत सामान्यीकरण करता येणार नाही.

7. संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधनामध्ये विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यातील संबंधाचा अभ्यास करण्यासाठी वर्णनात्मक सहसंबंधात्मक सर्वेक्षण पद्धतीचा अवलंब करण्यात आला. संशोधनाचा उद्देश विद्यार्थ्यांच्या मानसशास्त्रीय घटक आणि शैक्षणिक प्रगती यांच्यातील वस्तुनिष्ठ संबंध तपासणे हा आहे. माहिती संकलनासाठी विद्यार्थ्यांकडून आत्मविश्वासाविषयी माहिती प्रश्नावलीच्या साहाय्याने संकलित करण्यात आली आणि शैक्षणिक संपादणुकीसाठी त्यांच्या परीक्षेतील गुणांचा वापर करण्यात आला. प्रस्तुत संशोधन परिमाणात्मक स्वरूपाचे असून माहितीचे विश्लेषण सांख्यिकीय तंत्रांच्या साहाय्याने करण्यात आले.

8. जनसंख्या

प्रस्तुत संशोधनाची जनसंख्या म्हणजे छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील विविध माध्यमिक शाळांमध्ये शिक्षण घेत असलेले कुमारवयीन विद्यार्थी होय. या जनसंख्येमध्ये इयत्ता 8 वी, 9 वी आणि 10 वी मध्ये शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा समावेश होतो. हे विद्यार्थी शारीरिक, मानसिक, सामाजिक आणि शैक्षणिक विकासाच्या महत्त्वपूर्ण टप्प्यात असल्यामुळे त्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांचा अभ्यास करण्यासाठी ही जनसंख्या उपयुक्त ठरते.

9. नमुना निवड

प्रस्तुत संशोधनासाठी छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील एका माध्यमिक शाळेतील 100 कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा नमुना निवडण्यात आला. या नमुन्यात माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांचा समावेश करण्यात आला. संशोधनाच्या उद्दिष्टांनुसार आवश्यक माहिती सुलभतेने मिळावी आणि प्रत्यक्ष माहिती संकलन सुसूत्रपणे करता यावे म्हणून सुलभ नमुना निवड पद्धतीचा (Convenient Sampling Method) वापर करण्यात आला. निवडलेला नमुना संशोधनाच्या स्वरूपाशी सुसंगत आणि उपयुक्त आहे.

10. संशोधन साधन

प्रस्तुत संशोधनासाठी विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाचे मापन करण्यासाठी स्वरचित प्रश्नावली तयार करण्यात आली. या प्रश्नावलीत विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाशी संबंधित 20 विधाने समाविष्ट करण्यात आली. ही विधाने विद्यार्थ्यांच्या स्वतःविषयीच्या सकारात्मक भावना, वर्गात प्रश्न विचारण्याची तयारी, उत्तर देण्याचा आत्मविश्वास, परीक्षेला सामोरे जाण्याची तयारी, चुका स्वीकारण्याची वृत्ती, मित्रांशी संवाद, शिक्षकांसमोर मत मांडण्याची तयारी, स्पर्धांमध्ये सहभागी होण्याची तयारी, निर्णयक्षमता आणि नवीन गोष्टी शिकण्याचा आत्मविश्वास या घटकांवर आधारित होती. प्रत्येक विधानासाठी विद्यार्थ्यांना “होय”, “नाही” आणि “कधीकधी” हे प्रतिसाद पर्याय देण्यात आले. विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीचे मापन करण्यासाठी त्यांच्या अंतर्गत अथवा वार्षिक परीक्षेतील गुणांचा आधार घेण्यात आला.14. माहिती संकलन प्रक्रिया

प्रस्तुत संशोधनासाठी माहिती संकलन प्रक्रिया शास्त्रीय आणि नियोजनबद्ध पद्धतीने पार पाडण्यात आली. सर्वप्रथम निवडलेल्या शाळेच्या मुख्याध्यापकांची पूर्वपरवानगी घेण्यात आली.

त्यानंतर विद्यार्थ्यांना संशोधनाचा उद्देश, स्वरूप आणि प्रश्नावली भरण्याची पद्धत समजावून सांगण्यात आली. पुढे विद्यार्थ्यांना स्वरचित आत्मविश्वास प्रश्नावली वितरित करण्यात आली. विद्यार्थ्यांनी दिलेली उत्तरे काळजीपूर्वक संकलित करण्यात आली. त्याचबरोबर विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीसाठी त्यांच्या परीक्षेतील गुणांची नोंद घेण्यात आली. नंतर संकलित माहितीचे वर्गीकरण, संहिताकरण आणि तक्त्यांमध्ये मांडणी करून सांख्यिकीय विश्लेषणासाठी ती तयार करण्यात आली.

11. माहितीचे विश्लेषण व अर्थनिर्वचन

प्रस्तुत संशोधनात संकलित माहितीचे शास्त्रीय पद्धतीने वर्गीकरण करून तिचे विश्लेषण करण्यात आले. विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास प्रश्नावलीतील प्रतिसादांना गुणांकन देऊन प्रत्येक विद्यार्थ्याचा आत्मविश्वास गुणांक निश्चित करण्यात आला. त्याचप्रमाणे विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीसाठी परीक्षेतील गुण विचारात घेण्यात आले. माहितीचे विश्लेषण माध्य (Mean), प्रमाणित विचलन (Standard Deviation), टक्केवारी (Percentage) आणि सहसंबंध गुणांक (Correlation Coefficient) यांच्या साहाय्याने करण्यात आले. या विश्लेषणामुळे विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यातील संबंध स्पष्ट करण्यास मदत झाली.

11.1 आत्मविश्वास गुणांचे सांख्यिकीय विश्लेषण

तक्ता क्र. 13.1

कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास गुणांचे माध्य व प्रमाणित विचलन

चल	विद्यार्थ्यांची संख्या (N)	कमाल गुण	किमान गुण	माध्य (Mean)	प्रमाणित विचलन (SD)
आत्मविश्वास	100	60	22	41.28	8.46

अर्थनिर्वचन :

वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की 100 विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास गुणांचे माध्य 41.28 आहे, तर प्रमाणित विचलन 8.46 आहे. यावरून विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाची सरासरी पातळी मध्यम ते समाधानकारक असल्याचे स्पष्ट होते. प्रमाणित विचलन तुलनेने मध्यम असल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासात काही प्रमाणात वैयक्तिक फरक आढळतो. म्हणजेच काही विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास अधिक असून काही विद्यार्थ्यांचा कमी आहे.

11.2 शैक्षणिक संपादणूक गुणांचे सांख्यिकीय विश्लेषण

तक्ता क्र. 13.2

कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणूक गुणांचे माध्य व प्रमाणित विचलन

चल	विद्यार्थ्यांची संख्या (N)	कमाल गुण	किमान गुण	माध्य (Mean)	प्रमाणित विचलन (SD)
शैक्षणिक संपादणूक	100	89	38	63.74	10.92

अर्थनिर्वचन :

वरील तक्त्यावरून असे स्पष्ट होते की विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणूक गुणांचे माध्य 63.74 असून प्रमाणित विचलन 10.92 आहे. यावरून विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक कामगिरी सरासरीपेक्षा चांगली असल्याचे दिसते. प्रमाणित विचलनाच्या मूल्यावरून विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक गुणांमध्ये काही प्रमाणात फरक आढळतो. याचा अर्थ काही विद्यार्थी उच्च संपादणूक दाखवतात, तर काही विद्यार्थ्यांची कामगिरी मध्यम किंवा कमी स्तरावर आहे.

11.3 आत्मविश्वास स्तरानुसार विद्यार्थ्यांचे वर्गीकरण

तक्ता क्र. 13.3

कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास स्तराचे वर्गीकरण

अ.क्र.	आत्मविश्वास स्तर	गुणमर्यादा	विद्यार्थ्यांची संख्या	टक्केवारी
1	कमी आत्मविश्वास	0 ते 32	21	21%
2	मध्यम आत्मविश्वास	33 ते 49	57	57%
3	उच्च आत्मविश्वास	50 व त्यापुढे	22	22%
एकूण			100	100%

अर्थनिर्वचन :

वरील तक्त्यावरून असे दिसून येते की एकूण 100 विद्यार्थ्यांपैकी 21% विद्यार्थी कमी आत्मविश्वास गटात, 57% विद्यार्थी मध्यम आत्मविश्वास गटात, तर 22% विद्यार्थी उच्च

Kavya Setu
A Multidisciplinary Open Access, Peer-Reviewed Refereed Journal
Impact Factor: 6.4 ISSN No: 3049-4176

आत्मविश्वास गटात मोडतात. यावरून बहुसंख्य विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास मध्यम स्तरावर असल्याचे दिसते. तथापि, कमी आत्मविश्वास असलेल्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाणही लक्षणीय आहे. त्यामुळे या विद्यार्थ्यांसाठी विशेष मार्गदर्शन, प्रेरणा आणि समुपदेशनाची गरज आहे.

11.4 शैक्षणिक संपादणूक स्तरानुसार विद्यार्थ्यांचे वर्गीकरण

तक्ता क्र. 15.4

कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणूक स्तराचे वर्गीकरण

अ.क्र.	शैक्षणिक संपादणूक स्तर	गुणमर्यादा	विद्यार्थ्यांची संख्या	टक्केवारी
1	कमी शैक्षणिक संपादणूक	0 ते 49	18	18%
2	मध्यम शैक्षणिक संपादणूक	50 ते 69	49	49%
3	उच्च शैक्षणिक संपादणूक	70 व त्यापुढे	33	33%
एकूण			100	100%

अर्थनिर्वचन :

वरील तक्त्यानुसार एकूण 100 विद्यार्थ्यांपैकी 18% विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक संपादणूक कमी, 49% विद्यार्थ्यांची मध्यम, तर 33% विद्यार्थ्यांची उच्च आढळून आली. यावरून बहुसंख्य विद्यार्थी मध्यम ते चांगल्या शैक्षणिक स्तरावर असल्याचे स्पष्ट होते. तथापि, कमी शैक्षणिक संपादणूक असलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या लक्षात घेता त्यांच्यासाठी विशेष शैक्षणिक सहाय्य आवश्यक आहे.

11.5 आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांचा सहसंबंध

तक्ता क्र. 15.5

कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांतील सहसंबंध गुणांक

चल	N	माध्य	SD	r मूल्य
आत्मविश्वास	100	41.28	8.46	
शैक्षणिक संपादणूक	100	63.74	10.92	0.68

अर्थनिर्वचन :

वरील तक्त्यावरून विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांमधील सहसंबंध गुणांक (r) = 0.68 आढळून आला. हे मूल्य धनात्मक (Positive) आणि मध्यम ते उच्च स्तरावरील

Kavya Setu
A Multidisciplinary Open Access, Peer-Reviewed Refereed Journal
Impact Factor: 6.4 ISSN No: 3049-4176

सहसंबंध दर्शवते. याचा अर्थ ज्या विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास अधिक आहे, त्यांची शैक्षणिक संपादणूकही तुलनेने अधिक आहे. तसेच कमी आत्मविश्वास असलेल्या विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक प्रगती तुलनेने कमी असल्याचे सूचित होते. त्यामुळे आत्मविश्वास हा विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक यशाशी संबंधित एक महत्त्वपूर्ण मानसशास्त्रीय घटक असल्याचे सिद्ध होते.

11.6 सहसंबंधाची लक्षणीयता

तक्ता क्र. 15.6

सहसंबंध गुणांकाची लक्षणीयता तपासणी

चल	N	प्राप्त r मूल्य	सारणी मूल्य (0.05 स्तर)	निष्कर्ष
आत्मविश्वास × शैक्षणिक संपादणूक	100	0.68	0.195	लक्षणीय
आत्मविश्वास × शैक्षणिक संपादणूक	100	0.68	0.254	0.01 स्तरावरही लक्षणीय

अर्थनिर्वचन :

वरील तक्त्यानुसार प्राप्त r मूल्य 0.68 हे 0.05 स्तरावरील सारणी मूल्य 0.195 आणि 0.01 स्तरावरील सारणी मूल्य 0.254 पेक्षा जास्त आहे. त्यामुळे आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांतील सहसंबंध सांख्यिकीयदृष्ट्या लक्षणीय असल्याचे स्पष्ट होते. यावरून हे निश्चित होते की विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाचा त्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीशी वास्तविक आणि अर्थपूर्ण संबंध आहे.

11.7 उद्दिष्टनिहाय विश्लेषण

उद्दिष्ट क्र. 1

छत्रपती संभाजीनगर तालुक्यातील माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांचा सहसंबंधाचा शोध घेणे

या उद्दिष्टासाठी विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास गुणांचे आणि शैक्षणिक संपादणूक गुणांचे सांख्यिकीय विश्लेषण करण्यात आले. विश्लेषणानुसार विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाचा माध्य 41.28 आणि शैक्षणिक संपादणुकीचा माध्य 63.74 आढळून आला. दोन्ही चलांमधील सहसंबंध गुणांक r =

0.68 प्राप्त झाला. हे मूल्य धनात्मक असल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासात वाढ झाली की त्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीतही वाढ होण्याची प्रवृत्ती दिसून येते. त्यामुळे प्रस्तुत उद्दिष्ट पूर्ण झाले.

उद्दिष्ट क्र. 2

माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक वृद्धीसाठी उपाययोजना सुचविणे

तक्ते आणि सांख्यिकीय विश्लेषणावरून असे दिसून आले की आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक प्रगती यांचा परस्पर घनिष्ठ संबंध आहे. त्यामुळे आत्मविश्वास वृद्धीसाठी शिक्षकांचे प्रोत्साहन, पालकांचे सहकार्य, वर्गातील सहभागाच्या संधी, समुपदेशन, कौतुक, स्पर्धात्मक उपक्रम आणि सकारात्मक वातावरण यांसारख्या उपाययोजना विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीस उपयुक्त ठरतात.

अर्थनिर्वचन

प्रस्तुत संशोधनातील माहितीच्या विश्लेषणावरून असे स्पष्ट झाले की माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात लक्षणीय सकारात्मक संबंध आढळतो. विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वासाचे माध्य 41.28 आणि शैक्षणिक संपादणुकीचे माध्य 63.74 प्राप्त झाले. तसेच आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांमधील सहसंबंध गुणांक 0.68 आढळून आला, जो धनात्मक आणि सांख्यिकीयदृष्ट्या लक्षणीय आहे. यावरून असे दिसून येते की ज्या विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास अधिक आहे, ते विद्यार्थी शैक्षणिकदृष्ट्या अधिक यशस्वी ठरतात. बहुसंख्य विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक मध्यम स्तरावर असल्याचे दिसते, तर काही विद्यार्थ्यांमध्ये कमी आत्मविश्वास आणि कमी शैक्षणिक प्रगती आढळते. त्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक उन्नतीसाठी आत्मविश्वास वृद्धी कार्यक्रम, समुपदेशन, सकारात्मक शालेय वातावरण आणि शिक्षक-पालकांचे सहकार्य अत्यंत आवश्यक असल्याचे स्पष्ट होते.

12. परिकल्पनांची पडताळणी

परिकल्पना क्र. 1

“माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात कोणताही लक्षणीय सहसंबंध नाही.”

वरील तक्ते आणि सहसंबंध विश्लेषणानुसार r = 0.68 प्राप्त झाले असून हे मूल्य सारणी मूल्यातून अधिक आहे. त्यामुळे प्रस्तुत शून्य परिकल्पना नाकारली जाते.

निष्कर्ष :

माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात लक्षणीय सकारात्मक सहसंबंध आहे.

13. निष्कर्ष

1. माध्यमिक स्तरावरील कुमारवयीन विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास आणि शैक्षणिक संपादणूक यांच्यात सकारात्मक सहसंबंध आढळून आला.
2. उच्च आत्मविश्वास असलेल्या विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक कामगिरी तुलनेने अधिक चांगली असल्याचे दिसून आले.
3. कमी आत्मविश्वास असलेल्या विद्यार्थ्यांमध्ये संकोच, भीती आणि शैक्षणिक अनिश्चितता अधिक दिसून आली.
4. शिक्षकांचे प्रोत्साहन आणि सकारात्मक अभिप्राय विद्यार्थ्यांच्या आत्मविश्वास वृद्धीस सहाय्यकारी ठरतात.
5. पालकांचे सहकार्य आणि घरातील अनुकूल वातावरण शैक्षणिक प्रगतीत महत्त्वाचे आहे.
6. स्पर्धा, सादरीकरणे, गटचर्चा आणि सहभागात्मक उपक्रम विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढवतात.
7. आत्मविश्वास वृद्धीमुळे शैक्षणिक सहभाग, प्रेरणा आणि अध्ययन सातत्य वाढते.

14. चर्चा

प्रस्तुत संशोधनातील निष्कर्षांवरून असे स्पष्ट होते की विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक संपादणूक ही केवळ ज्ञान किंवा बुद्धिमत्ता यांवर अवलंबून नसून त्यांच्या भावनिक आणि मानसशास्त्रीय स्थितीवरही अवलंबून असते. आत्मविश्वास हा विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन प्रक्रियेत प्रेरक शक्ती म्हणून कार्य करतो. आत्मविश्वास असलेला विद्यार्थी वर्गात अधिक सक्रिय, आत्मनिर्भर, ध्येयवादी आणि प्रयत्नशील असतो. त्याउलट आत्मविश्वासाचा अभाव विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीत अडथळा निर्माण करू शकतो.

आंतरराष्ट्रीय संशोधनातही आत्मविश्वास, स्व-धारणा, शालेय आत्मसंकल्पना आणि शैक्षणिक यश यांच्यात सकारात्मक संबंध नोंदवला गेला आहे. उदाहरणार्थ, काही अभ्यासांत विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक

आत्मसंकल्पना/स्वविश्वास हा शैक्षणिक यशाचा महत्त्वाचा सूचक घटक असल्याचे आढळले, तर काही संशोधनांमध्ये आत्मविश्वास, शालेय संलग्नता आणि कामगिरी यांच्यात सकारात्मक संबंध नोंदवला आहे.

या संशोधनातून असेही स्पष्ट होते की विद्यार्थ्यांचा आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी शाळा, घर आणि समाज या तिन्ही स्तरांवर एकत्रित प्रयत्न होणे आवश्यक आहे.

15. शिफारसी

1. शाळांमध्ये आत्मविश्वास वृद्धी कार्यक्रम आयोजित करावेत.
2. विद्यार्थ्यांसाठी समुपदेशन व मार्गदर्शन सेवा उपलब्ध करून द्याव्यात.
3. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना सकारात्मक अभिप्राय आणि प्रोत्साहन द्यावे.
4. विद्यार्थ्यांना वक्तृत्व, वादविवाद, सादरीकरण, स्पर्धा यामध्ये सहभागी करून घ्यावे.
5. पालकांनी मुलांच्या प्रयत्नांचे कौतुक आणि भावनिक समर्थन करावे.
6. विद्यार्थ्यांमध्ये अपयश स्वीकारण्याची आणि पुन्हा प्रयत्न करण्याची वृत्ती विकसित करावी.
7. वर्गातील अध्यापन अधिक सहभागात्मक आणि विद्यार्थी-केंद्रित असावे.
8. विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादणुकीसाठी आत्मविश्वास आणि अध्ययन कौशल्य यांचा समन्वित विकास करावा.

संदर्भ

1. कऱ्हाडे, बी. एम. (2007). *शास्त्रीय संशोधन पद्धती.* नागपूर: पिंपळापुरे प्रकाशन.
2. कुमार, र. (2017). *संशोधन पद्धती.* नवी दिल्ली: सेज पब्लिकेशन.
3. खातुन, जे. (2007). *उच्च व भिन्न शैक्षणिक संपादणूक असलेल्या कुमारामधील व्यक्तिमत्व घटकांच्या संबंधाचा अभ्यास* (Ph.D. thesis). एस.एन.डी.टी. विद्यापीठ, मुंबई.
4. गुप्ता, रेणू. (2017). *शिक्षित-अशिक्षित परिवारो के विद्यार्थियो के समायोजन एवं शैक्षिक उपलब्धी का तुलनात्मक अध्ययन* (Ph.D. thesis). पॅसिफिक युनिव्हर्सिटी, उदयपूर.
5. गुप्ते, उ. (2014). *सुबोध संख्याशास्त्र.* पुणे: ढवळे प्रकाशन.
6. घोरमोडे, के. यु., व घोरमोडे, क. (2008). *शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्त्वे.* नागपूर: विद्या प्रकाशन.
7. चित्ते, हे. (2015). *शैक्षणिक संशोधन: मांडणी व दिशा.* नाशिक: सात्विक प्रकाशन.

8. जयश्री, राणी. (2015). *निलगिरी जिल्ह्यातील हायस्कूल स्तरावरील आदिवासी विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य आणि शैक्षणिक संपादणूक यांचा सहसंबंधात्मक अभ्यास* (Ph.D. thesis). तमिळ विद्यापीठ, तंजावर.
9. जहाँ, क्यू. (2005). *उच्च माध्यमिक स्तरावर विज्ञान, कला आणि वाणिज्य या शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्वाचा आलेख आणि त्यांचे शैक्षणिक संपादन यातील संबंधाचा अभ्यास* (Ph.D. thesis). अलिगढ मुस्लिम विद्यापीठ, अलिगढ.
10. Fatima, F. (2017). *A study of academic achievement of adolescents in relation to their anxiety and self-confidence* (Ph.D. thesis). Integral University, Lucknow.
11. Gakhar, M. (2007). Academic achievement of bachelor of physiotherapy students in relation of their preferred learning and thinking styles. *Journal of Educational Research and Extension, 44*(1).
12. Gautam, P., & Swati. (2008). Academic achievement of high school students in relation to test anxiety and level of aspiration. *Indian Psychological Review, 70*(3).
13. Gupta, B. V. (2013). *Construction and standardization of self-confidence scale of teachers: A study* (Ph.D. thesis). Shri J. J. T. University, Jhunjhunu.